

Eesti Päevaleht

LAUPÄEV

27. august 2011

HIND EESTIS 1,15 EURO
ÄLISMAAL 2,10 EURO | NR 198

 epl.ee

Laupäev

„Parsifalist”
kitsamalt ja
Wagnerist
laiemalt

lk 10–11

Kompleksid

Ida-Euroopa
tunneb end teise
sordi inimestena,
nendib Poola
sotsioloog
Piotr Sztompka
pikas intervjuus

lk 2–3

Spordileht

Kergejõustik
võtab võimust!
Kümnevõistleja
Mikk Pahapill
loodab liidreile
kandadele
astuda

lk 2–3

Kaarel Kressa

kaarel.kressa@epl.ee

Lisaks muusikale huvitasid Wagnerit nii poliitika, ajalugu kui ka filosoofia ja oma arvukates esseedes püüdis ta kaasa rääkida võimalikult paljudes valdkondades. Lisaks tootis ta oma 69 eluaasta jooksul (1813–1883) mitu autobiograafiat ja meeletu koguse kirju. Liites neile kaasaegsete mälestused, jääb Wagnerist väga mitmekülgne pilt, millest tema austajad ja põhimõttelised vihkajad endale sobivas kastmes tükikesi võivad valida. Võtame mõned isuäratavamad.

Wagner Baltimaades

Tallinnas Wagner ei käinud ja pole ka põhjust arvata, et talle siin oleks meeldinud. Küll aga elas ta aastatel 1837–1839 Riias. Paar aastat varem oli ta tegutsenud dirigendina Magdeburgis, kus ta kirjutas ooperi „Armastuse keeld”. Shakespeare'i komöödiale tuginev teos oli Wagneri teine ooper ja esimene, mis lavale jõudis, ent esietendus läks lörra ja järgmist ei tulnudki. Armuke Minna Planer oli saanud tööd Königsbergi teatris ja tema järel tuli Läänemere äärde ka Wagner. Seal sõlmiti Wagneri esimene abielu, mis oleks äärepealt kohe purunenud, põhjuseks Wagneri vastumeelsus Minna 11-aastase tütre vastu ning Minna üleaisalöömine kohaliku kaupmehega. Igatahes läks Wagner kapellmeistriks Riiga ja naine tuli talle varsti järele.

Juba sel ajal maailmakuulsusest unistaval mehes ei tekitanud see kant mingit vaimus-

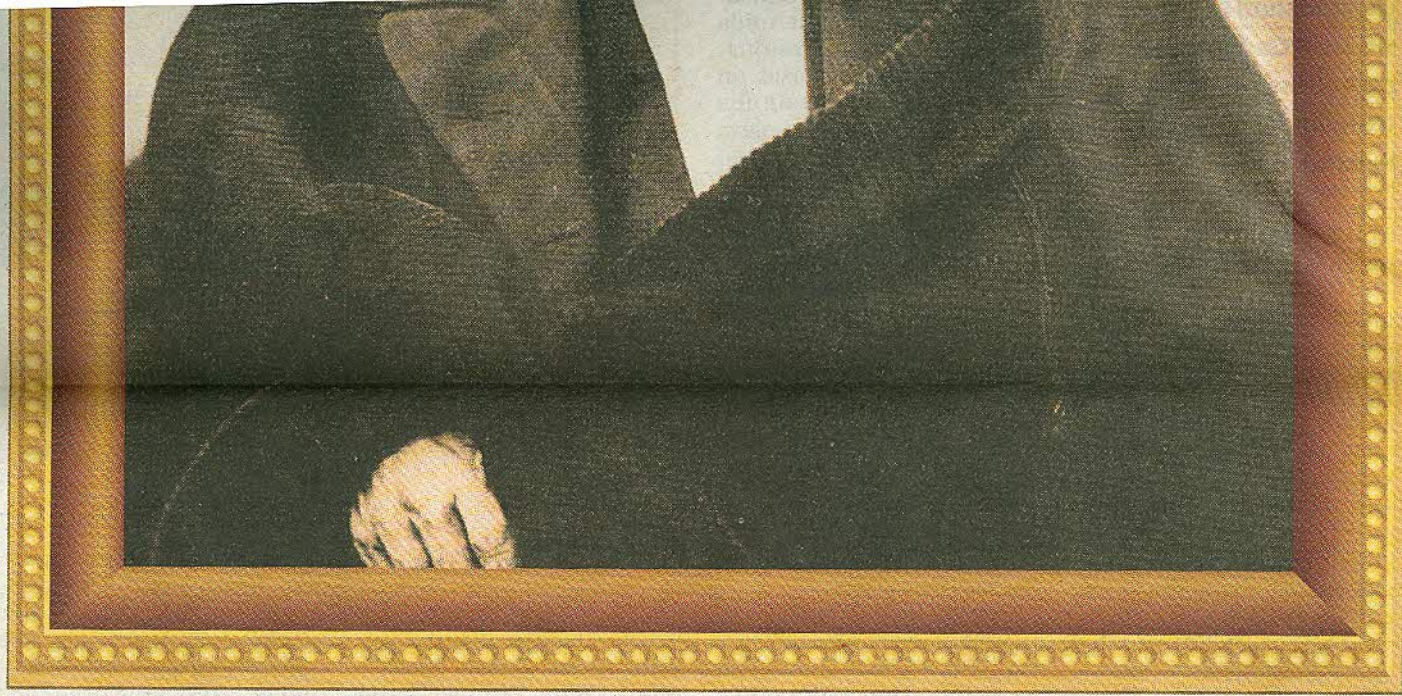

toim ja jargmist ei tuntuks. Armuke Minna Planer oli saanud tööd Königsbergi teatris ja tema järel tuli Läänemere äärde ka Wagner. Seal sõlmiti Wagneri esimene abielu, mis oleks äärepealt kohe purunenud, põhjuseks Wagneri vastumeelsus Minna 11-aastase tütre vastu ning Minna üleaisalöömine kohaliku kaupmehega. Igatahes läks Wagner kapellmeistriks Riiga ja naine tuli talle varsti järele.

Juba sel ajal maailmakuulsusest unistaval mehes ei tekitanud see kant mingit vaimustust ning oma eluloos nimetab ta Baltikumi eraldatud ja depressiivseks kohaks. „Olen saadetud Siberisse eksili,” halas ta Robert Schumannile saadetud kirjas.

Tegevusetuse üle ta aga kurta ei saanud, tema dirigendikepi alt käis läbi mitu maailmakuulsat teost. Samal ajal sai ta töötada oma kolmanda ooperi „Rienzi” kallal, mida sakslane Harry Herbert Tobies on nimetanud „peaaegu eestilikuks ooperiks”. Nimelt leiab teos aset 1343. aastal ja selle keskmeks on talupoegade, aadli ja kiriku konflikt. Kindlat seost Jüriöö ülestõusuga pole aga tuvastatud. Kuid on teada, et vähemalt Läänemere rahvaste folkloorist Wagner huvitus – ühes tema Königsbergiperioodi käsikirjas pöörduvad tegelased nimepidi kolme Leedu jumala poole.

Riia kohta märgivad Wagneri mälestused, et palju sõpru tal seal ei olnud, linnast lahkus ta tegelikult võõrana ja sama ükskõikselt kui Magdeburgist ja Königsbergist (tänapäeval Kaliningrad). Helilooja enda sõnul kadus ta soov kohalikus teatrielus kaasa lüüa pärast „rida erakordselt ebameeldivaid kogemusi”. Täpsemalt olid ametivõimud võlausaldajate nõudel tema passi konfis-

Tülihimuline ja ebakorrektne helilooja

Nooremas eas lootis Wagner, et inimkonda aitaks riigivõimu häving, aga kaotas hiljem lootuse.

Parsifal avas Tallinnas Wagneri ajastu

Vanasse **valukotta** toodud ooper tundub veidi **ülelavastatuna**, aga seab edaspidiseks kõrge **lati**.

Ooper

Ruth Alaküla, Andres Laasik
kultuur@epl.ee

Vaevalt mõtlesid allveelaevatehasele valubetonist kaarjat lage kujundanud ehitajad ruumi heli levimise parameetrite peale, kuid juhuse tahtel sai Noblessneri valukoda akustika, mis kõlbab ruumi suhtes nõudlikema, Wagneri muusika ettekandmiseks. Neljapäevane „Parsifali” esietendus tõi, et meil on Tallinnas olemas

oma Wagneri malli Festspielhaus, kus annab teha muinaskangelaste suurejoonilisi vaatamänge nende muusika täiuslikus ilus.

Uus ruum tõi uue kvaliteedi ja Noblessneri valukojas polnud Estonia orkester enam see endine orkester ja koor endine koor. Betoonvõlvide alla kogunenud helides sai kogeda teistsugust musitseerimist, ülevat ja uhket. Vaskpillide massiivsed helimüürid ei varjutanud keelpillide kurblikke helimaastikke. „Parsifal” valmis küll suuresti projekti korras, kuid teatri arengus on tegu etapilise töövõiduga, mida orkestri eneseületamine on.

Projekti sisseostetud staarid olid teine kvaliteedi tagatis, mis Wagneri suurteose igati nauditavaks tegid. Esietendusel välja käidud ameeriklasest nimiosatäitja Richard Decker esindas just seda kangelase mõõtu tenorit, mida Wagneri teos vajab. Lavastuses pole Parsifalil kordagi mõõka käes, finaalis vibutab ta veidi odaga, kuid tämbri ja häälejäõu poolest on Decker igati rüütli mõõtu mees, olgugi et teose algusotsas tuleb Parsifalil ka ohmuna käitumist ette.

üks asi saab teid teie needusest päästa – Ahasveeruse lepitus ehk täielik häving,” kuulutab Wagner siin juutidele.

Lisafaktor on muidugi diktaatori enda vaimustus suure Saksa helilooja vastu. Ühe noorpõlvettava sõnul oli esimene Wagneri teos, mida Hitler kuulis, „Rienzi”. Kontserdi järel olevat silmanähtavalt vapustatud noor Adolf õhtu läbi vaikinud ja läinud üksinda märke mediteerima, näost valgem kui kunagi vanem. Võimule saades külastas Hitler korduvalt Wagneri inglannast miniat Winifredi ning sai hästi läbi ka ülejäänud pere, sealhulgas helilooja lese Cosimaga.

Wagnerit tudeerinud briti teadlane Bryan Magee hoiatab oma teoses „Wagner ja filosoofia” aga liigsete paralleelide vedamise vastu. Nagu Magee nendib, peavad ka haritud inimesed tänu helilooja mainele sageli enesestmõistetavaks, et Wagneri ooperilooming on sama üheplaaniline ja agressiivsust õhutatav nagu Hitleri kõned. Äkki polnudki asi selles, et Wagner oleks olnud koletis, vaid selles, et Hitleril oli juhulikult hea muusikamaitse? Ja mida me teeksime siis, kui talle oleks meeldinud näiteks Shakespeare? Wagneri antiseemitismi ei saa küll eitada ega pisendada, aga sama käib ka tema sõbra Bakunini ja anarhismi isa Proudhoni kohta. Ka Karl Marxi antiseemilised märkused ei tähenda, et teda tuleks Hitleriga ühte patta panna. Ometi oli kahe mehe vaadetes rii-gikorraldusele rohkem ühist kui kummagi vaadetes Wag-

WAGNERI ELU

- Sündinud 22. mail 1813 Leipzigs
- 1836 „Armastuse keelu” esietendus Magdeburgis
- 1842 „Rienzi” esietendus Dresdenis
- 1843 „Lendava hollandlase” esietendus Dresdenis
- 1845 „Tannhäuseri” esietendus Dresdenis
- 1849 Dresdeni ülestõus, Wagner siirdub eksiili
- 1850 „Lohengrini” esietendus Weimaris, Wagner pühendub kirjatööle
- 1864 Baieri troonile tõusnud Ludvig II lõpetab Wagneri eksiili
- 1865 „Tristani ja Isolde” esietendus Münchenis
- 1869 „Reini kulla” esietendus Münchenis
- 1870 „Valküüri” esietendus Münchenis
- 1876 avatakse Bayreuthi teater, „Siegfriedi” ja „Jumalate huke” esietendus
- 1882 Parsifali esietendus Bayreuthis
- Surnud 13. veebruaril 1883 Venezias

Wagner ja anarhism

Pärast lühikest perioodi ooperipealinnas Pariisis tuli Wagner tagasi Saksamaale Dresdenisse. Nüüd oli ta lõplikult veendunud, et itaalia ja prantsuse ooperiga on *finito*, need on muutunud dekadentlikuks kommertstoodanguks. Saksa tase on küll kehvem, kuid seda on vähemalt veel võimalik edasi arendada. Aga rahvuselusest olulisem oli Wagnerile sel ajal idee ühiskonnakorra radikaalsest muutmisest. Dresdenis tutvus ta kurikuulsu anarhisti Mihhail Bakuniniga, kelle mõttelooline mõju üht

olnud passiivne pealtvaataja, keda tema nooruslikult naiivsed vaated ja reaktionääride ilmne ebaõiglus sundis siiski mässule teatud määral kaasa elama. Aga peab arvestama, et nende ridade ajaks oli eakas Wagner juba *establishment*i liige ning kuninga lemmik, kes enam mässulise aupaistet ei soovinud. Mässu luhtudes teda erinevalt Bakuninist vangid ei võetud ja helilooja emigreerus pikaks ajaks Zürichisse. Tema kiindumust bakuninliku hävitusideoloogia suhtes reedab paar 1850-ndate alguses saadetud kirja. Ühes neis mär-

keerinud ning Wagnerite pere putkas illegaalidena üle piiri.

Baltimaades levisid Wagneri teosed esmalt ooperikatkendite noodilehtedena, mida salongiõhtutel ja suureedel ette kanti. 1845 esietendunud „Tannhäuser” kanti Riias ette 1853. aastal, ehkki tõenäoliselt palju väiksema orkestrikoosseisuga, kui helilooja oleks tahtnud. Tallinnasse jõudis teos aasta hiljem. Lavastaja Theophil Fass reklaamis seda kui erakordset, tuhat hõberubla maksma läinud spektaklit, aga vastukaja vähesuse põhjal otsustades jäi publik ükskõikseks. Soome teadlase Salmi Hannu sõnul mainib Wagner neid kontserte mõndamini oma kirjades – Riia ettekande eest maksti talle 15 luidoori, Tallinna eest kümme. See, et lavastused ilmselt vajalikul tasemel polnud, ei huvitanud teda karvavõrdki, mis näitab suhtumist Euroopa servaproovintidesse. See-eest ei pidanud ka saksa-soome helilooja Friedrich Pacius Wagnerist suuremat lugu.

erist suuremat lugu.

Wagner ja anarhism

Pärast lühikest perioodi oope-riepalinnas Pariisis tuli Wagner tagasi Saksamaale Dresdenisse. Nüüd oli ta lõplikult veendunud, et itaalia ja prantsuse ooperiga on *finito*, need on muutunud dekadentlikuks komertstoodanguks. Saksa tase on küll kehvem, kuid seda on vähemalt veel võimalik edasi arendada. Aga rahvuslusest olulisem oli Wagnerile sel ajal idee ühiskonnakorra radikaalsest muutmisest. Dresdenis tutvus ta kirikuõnne anarhisti Mihhail Bakuniniga, kelle vastuoluline isiksus – ühtaegu gargantualike harjumustega habemik ja erudeeritud aristokraat – teda kohe võlus. Bakunin muutus Wagneri kodus oodatud külaliseks ja nad pidasid koos pikki jalutus-käike, kus nad maailmakorra muutmise üle arutasid. Wagnerit huvitas eeskätt, kuidas rajada ühiskond, mis vastaks tema kui kunstniku ideaalidele. Bakunini selgituse kohaselt sai uut süsteemi ehitada ainult vana korra varemetele. 1849. aastal puhkenud Dresdeni ülestõusu ajal tahtis anarhist sel eesmärgil õhku lasta linna raekoda, ent teised mässulised ei võtnud vedu.

Saksimaa kuninga vastu suunatud vabariiklikust mäs-sust võttis osa ka helilooja. Kui mõni versioon ase-tab ta Bakunini kõrvale barrikaadidele, sünd-muste keskpunkti, siis ise kinnitab ta memuaarides vastu-pidist. Tema olevat

olnud passiivne pealtvaataja, keda tema nooruslikult naiivsed vaated ja reaktionääride ilmne ebaõiglus sundis siiski mässule teatud määral kaasa elama. Aga peab arvestama, et nende ridade ajaks oli eakas Wagner juba *establishment*’i liige ning kuninga lemmik, kes enam mässulise aupaistet ei soovinud. Mässu luhtudes teda erinevalt Bakuninist vang ei võetud ja helilooja emigreerus pikaks ajaks Zürichisse. Tema kiindumust bakuninliku hävitusideoloogia suhtes reedab paar 1850-ndate alguses saadetud kirja. Ühes neis mär-gib helilooja, et tahaks ehitada teatri, kus (parasjagu pooleli-olevat) „Nibelungide sõrmust” etendataks neljal õhtul järjest ning seejärel põleks teater pidulikult maha.

Wagner ja natsid

Teises kirjas leiab Wagner: „Usun vaid sellisesse revolutsiooni, mis algab Pariisi maha-põletamisega.” Negatiivse Pariisi-muljega oli ta saanud kaasa seisukoha, et lääne kul-tuuri hukutavad meelelahu-tustööstusse imbunud juudid. 1850. aastal ilmunud pamflett „Juudid muusikas” on Wagneri kõige kurikuulsam teos. „Vaid

„Olen saa-detud Siberisse eksii!” kurtis Wag-ner Läänemere ääres.

et Wagner oleks olnud koletis, vaid selles, et Hitleril oli juhus-likult hea muusikamaitse? Ja mida me teeksime siis, kui talle oleks meeldinud näiteks Shakespeare? Wagneri antise-mitismi ei saa küll eitada ega pisendada, aga sama käib ka tema sõbra Bakunini ja anar-hismi isa Proudhoni kohta. Ka Karl Marxi antisemii-tlikud märkused ei tähenda, et teda tuleks Hit-leriga ühte patta panna. Ometi oli kahe mehe vaadete riigikorraldusele rohkem ühist kui kummagi vaadete Wag-neri omadega, kui too veel ühiskonna reformimise peale mõtles.

Agee väidab lisaks, et kui helilooja poliitilises idealismis pettus, ei tähenda see mitte liikumist vasakult paremale, vaid poliitikat metafüüsikasse. Lisaks Dresdeni mässu läbikukkumi-sele mõjutas teda 1851. aastal Prantsusmaal toimunud Louis Napoleoni riigipööre, kah omamoodi tasku-Hitleri võimuletulek, mis Wagnerit põrmugi ei vaimustanud. Poliitikale käega löönud heli-looja huvi järgest enam Schopenhaueri pessimistli-kust filosoofiast, mis seadis kahtluse alla inimtegevuse mõtte üldse. Ning selles, et niigi egotsentriline Wag-ner aastate kogunedes veelgi ülbemaks ja riiakamaks muutus, ei ole küll midagi inimloomusele erakordset. ●

Foto: Liina Viru Estonia

etapilise töövõiduga, mida orkestri eneseületamine on.

Projekti sisseostetud staa-rid olid teine kvaliteedi tagatis, mis Wagneri suurteose igati nauditavaks tegid. Esietendu-sel välja käidud ameeriklasest nimiosatäitja Richard Decker esindas just seda kangelase mõõtu tenorit, mida Wagne-ri teos vajab. Lavastuses pole Parsifalil kordagi mõõka käes, finaalis vibutab ta veidi odaga, kuid tämbri ja häälejõu poolest on Decker igati rüütli mõõtu mees, olgugi et teose algusotsas tuleb Parsifalil ka ohmuna käitumist ette.

Elustatud algus

Mõne aasta tagusest „Tristani ja Isolde” lavastusest Isoldena meie publikule tuttavaks saanud Irmgard Vilsmaier oli võ-ratu Kundry, kelle wagnerlikult ekspressiivne laul tuli kergelt ja loomulikult. Teise vaatuse pikka stseeni Parsifaliga tõi Kundry eheda dramatismi. Tegemist oli lavastuse vaiel-damatu kõrghetkega.

Menfred Hemmi kauni-kõlaline bass andis Gurne-manzi kujule suursugususe. Hemm laulis selgelt ja võlu-valt esimese vaatuse pikki eellugusid, kuid päriselt ei suutnud ta päästa „Parsifali” esimest vaatust vähese drama-tismi hädast, nii et lavastuse algusots tuli tuimavõitu. Ent see pole sugugi eriline puudus, nii juhtub Wagneri teose üles-ehituse tõttu.

Mis puutub lavastuse üldi-semate kujuanditesse, siis siin kipub sakslanna Nicola Raab noore lavastaja kombel üle

das vaatuses on torudest alles vaid rusud ja apokalüptilises maailmas hoiab rohelust Gur-nemanzi kilekasvuhooe. Aga see näpust väljaimetud kujund on siiski liigutav ja toimiv, kuna sobib tegelaste vaevalise liikumisjoonise ja Wagneri mõtliku aeglase muu-sikaga kolmanda vaatuse esi-meses pooles.

Üldiselt toimib avaralt vormistatud lava koostöös hästi seatud valgusega dra-maatiliselt pingestavalt. Samal ajal tuleb tunnistada, et kulukas tehnoloogiline pingutus tõusva teise vaatuse tasapinnaga pole vastavuses kunstilise tulemusega. Tõusva tasapinna krigin, mis ei joonis-tunud lavastuse helipartituuri, oli seejuures ilmselge miinus.

Tegevuse rõhuasetused finaalis, kus süü käes piinlev kuningas Amfortas lunastust otsib, lasevad sündmustel toimuda väga praktiliselt, uus tulija Parsifal kõrvaldab vana võimu. Tulemus on ootamatult meditsiiniline ja tõstatab eutanaasiaprobleeme. Ehk siis Graali ja püha oda suurus on vaieldamatu, aga võimu ei tohi ka ripakile jätta.

Hea on Wagneri suurlavas-tuse puhul seegi, et estoonlasi jagus kõrvalrollidesse, nii et need enamasti jõukohaseks ja arendavaks osutusid. Rääki-mata koorist, mis sai huvitavat tööd nii hääle kui ka lavalise liikumise vallas. Olgu projek-titööna sündinud „Parsifal” pealegi ühekordne pingutus, sellest tõöst jäi siia maha mõn-dagi, mis võib tulevikus kasuks tulla. ●

DELFI
Rahva hääl

Edgar Savisaare
tõehetk: kas
Jüri Ratas tuleb,
näeb ja...

USA valmistub
laastavaks orkaaniks

Kuidas alustada päeva:
millised hommikuhelbed
annavad jõudu